

Ushynskiy, 1983 – Ushynskiy K. D. Vybrani pedagogichni tvory: V 2-h t. / Redkol.: V. M. Stolietov ta in. – K.: Rad. shk., 1983. – T. 1. – 489 s.

Надійшла до друку 13.05.2014.

УДК 373.5.016:811.161.2

Катерина Гляненко

ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті акцентується увага на комунікативно-компетентнісному спрямуванні роботи, її унікальних можливостях трансформування знань, умінь і навичок школярів у важливі життєві компетентності. Розкрито перспективи особистісно зорієнтованих технологій в умовах сучасної національної освіти, обґрунтовано потребу розвитку комунікативних компетенцій учнів через вдосконалення мовленнєвих навичок на уроках української мови. Обрано такі методи навчання, які дозволяють школярам проявити свою активність, здібності, творчість та підвищити власний рівень мовленнєвої компетентності. Особистісно зорієнтований підхід поєднує виховання й освіти в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості. Важливу роль у стимулюванні в школярів інтересу до праці відіграють завдання, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь і навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування, пошуку; створення умов для розвитку ситуативного інтересу, який відіграє роль «пускового» механізму в здійсненні діяльності; використання ігрових моментів, що стимулюють прояв самостійності учнів, їх творчих можливостей; розв'язання творчих завдань.

Визначено, що вчителеві треба створити умови для того, щоб учні відрефлексували те, про що дізналися, та запитали себе, що це означає для них, як це змінює їхні попередні уявлення, зрештою, як вони зможуть це використовувати у своїй подальшій пізнавальній діяльності та в житті. Вони мають також оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу і спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання; порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших та інколи скоригувати певні позиції. Важливим чинником, що впливає на ефективність рефлексії в навчанні, є різноманітність її форм і прийомів, їх відповідність віковим та іншим особливостям дітей.

У статті виділено характеристики окремих груп методів та прийомів навчання, їх систем, які сприяють розвиткові та вдосконаленню мовленнєвих навичок.

Ключові слова. Комунікативні здібності, методи і прийоми навчання, особистісно зорієнтований підхід, вільне письмо, знайди помилку.

В статье акцентируется внимание на коммуникативно-компетентностном направлении работы, ее уникальные возможности трансформации знаний, умений и навыков школьников в важные жизненные компетентности. Раскрыты перспективы личностно ориентированных технологий в условиях современного национального образования, обоснована необходимость развития коммуникативных компетенций учащихся благодаря совершенствованию речевых навыков на уроках украинского языка. Выбраны такие методы обучения, которые позволяют школьникам проявить свою активность, способности, творчество и повысить собственный уровень речевой компетентности. Личностно ориентированный подход сочетает воспитание и образование в единый процесс помощи, поддержки, социально - педагогической защиты, развития ребенка, подготовки его к жизнетворчеству. Важную роль в стимулировании у

школьників інтереса к труду играют задачи, требующие творческой переработки, обобщения, систематизации, умений и навыков сравнивать и анализировать уже известное, экспериментирование, поиск; создание условий для развития ситуативного интереса, который играет роль «пускового» механизма в осуществлении деятельности; использование игровых моментов, стимулирующих проявление самостоятельности учащихся, их творческих возможностей; решения творческих задач.

Определено, что учителю необходимо создать условия для того, чтобы ученики отрефлексовали то, о чем узнали, и спросили себя, что это означает для них, как это меняет их прежние представления, в конце концов, как они смогут это использовать в своей дальнейшей познавательной деятельности и в жизни. Они должны также оценить собственный уровень понимания и усвоения учебного материала и спланировать четкие реальные шаги его дальнейшей обработки; сравнить свое восприятие с мыслями, взглядами, чувствами других и иногда скорректировать определенные позиции. Важным фактором, влияющим на эффективность рефлексии в обучении, является разнообразие ее форм и приемов, их соответствие возрастным и другим особенностям детей.

В статье выделены характеристики отдельных групп методов и приемов обучения, их систем, которые способствуют развитию и совершенствованию речевых навыков.

Ключевые слова. Коммуникативные способности, методы и приемы обучения, личностно ориентированный подход, свободное письмо, найди ошибку.

The article focuses on communicatively competent direction of work, its unique capabilities to transform the knowledge and skills of pupils into important life competence. The perspectives of personal oriented technology in today's national education are revealed, the requirements of development of the communicative competence of pupils by improving speech skills at the Ukrainian language lessons are grounded. The teaching methods that allow school children to show their activity, abilities, creativity and to increase their own level of verbal competence are chosen. Individually oriented approach combines education and training into a single process of help, support, social and educational protection, child's development, preparing it for life creation. An important role in stimulating of the pupil's interest to work play tasks that require creative processing, summarizing, organizing, skills and abilities to compare and analyze already known material, experimenting, searching; creating conditions for the development of situational interest, which acts as a «trigger» mechanism in the carrying out of activities; use gaming points that stimulate expression of pupil's autonomy, their creative capabilities; solving creative problems.

It is determined that the teacher should create conditions for students to reproduce learned material and to ask themselves what it matters to them, how it changes their previous idea, how they can use it in their further cognitive activity and life. They should also assess their own level of understanding and learning of teaching material and plan the clear practical steps for its further processing; compare their perceptions with thoughts, ideas and feelings of others and sometimes adjust certain positions. An important factor that influences the effectiveness of reflection in learning is the variety of its forms and methods, matching the age and other characteristics of children.

The characteristics of certain groups of methods and techniques of learning, their systems that contribute to the development and improvement of speech skills are marked out in the article.

Key words: communicative skills, study methods, productive studying, personally oriented education, inter-studying.

Постановка проблеми. Мовленнєва компетенція є однією з провідних складових характеристик особистості, що формується в процесі її розвитку. Психологічні аспекти проблеми формування мовленнєвої компетенції відображені в працях Л. Щерби, Л. Виготського, М. Жинкіна, І. Синиці. Педагогічні і методичні питання її формування розробляли й

сучасні вчені: В. Бадер, О. Біляєв, Т. Ладжинська, М. Пентилюк, Л. Мацько, Г. Шелехова, В. Мельничайко.

Актуальність статті. Нові завдання освіти спонукають до пошуку нових технологій навчально-виховного процесу. Учитель має зацентувати увагу на комунікативно-компетентнісному спрямуванні роботи, її унікальних можливостях трансформування знань, умінь і навичок школярів у важливі життєві компетентності: соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, креативні. Проблема розвитку мовленнєвої компетентності школярів займає одне з провідних місць у сучасній педагогіці, саме цим обумовлюється необхідність цілеспрямованої, систематичної роботи щодо мовленнєвої підготовки учнів у школі, адже мовленнєвий розвиток особистості є одним з найважливіших показників її цілісності та самодостатності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вдосконалення мовленнєвих навичок передбачає активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів. Внаслідок аналізу різних підходів (П. Атаманчук, М. Головань, Н. Звереві, Л. Іванові, М. Ігнатенко, В. Кушиної, В. Лозової, В. Онищук) можна визначити, що активізація навчально-пізнавальної діяльності – процес, спрямований на мобілізацію вчителем інтелектуальних, морально-вольових та фізичних сил учнів, на розвиток здібності подолати труднощі та на активну самостійну роботу за допомогою спеціальних заходів.

Мета написання статті – розкрити перспективи особистісно зорієнтованих технологій в умовах сучасної національної освіти, обґрунтувати потребу розвитку комунікативних компетенцій учнів через вдосконалення мовленнєвих навичок на уроках української мови.

Завдання – обрати такі методи навчання, які дозволяють школярам проявити свою активність, здібності, творчість та підвищити власний рівень мовленнєвої компетентності.

Виклад основного матеріалу. Досягти високого рівня мовленнєвої компетентності, відповідної якості та результативності сьогодні непросто. Учні мають дуже низький рівень мотивації і, як наслідок, – низький рівень компетентності. Тому уроках застосовую технології особистісно зорієнтованого навчання, які на сьогодні досить актуальні й передбачають розвиток та саморозвиток дитини, її становлення як особистості, з урахуванням індивідуальних особливостей, її нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій та суб'єктивного досвіду. Згідно з Д. Нойа: «Існує стільки хороших методів навчання, скільки існує хороших вчителів». Тому вважаю, що сучасний вчитель не має права «зациклюватись» на одній технології або одному методі. Використовуючи принцип синергетики – об'єднуючи, узгоджуючи й використовуючи ряд інноваційних теорій та технологій, вчитель повинен шукати найбільш вдале їх поєднання для вирішення поставленої дидактичної мети. Переконана, що тільки доцільне використання елементів інноваційних технологій в сукупності з

найкращим досвідом традиційного навчання та творчий пошук самого вчителя можуть створити умови для формування життєво необхідних компетентностей учнів [Пентиліук, 2006: с. 17].

Оволодіння ключовими компетентностями допоможе дитині після закінчення школи краще пристосуватися до дорослого життя, адаптуватися до умов, що постійно змінюються, орієнтуватися у різноманітних життєвих ситуаціях, працювати в різноманітних сферах діяльності. Ш. Амонашвілі стверджував: «Школа – це простір життя дитини: тут вона не готується до життя, а повністю живе», тому вся діяльність компетентного та творчого вчителя має будуватися так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя. Тому метою особистісно орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги дитині в становленні її суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Особистісно зорієнтований підхід поєднує виховання й освіту в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості тощо [Пехота, 2005, с. 182]. Інтерес виступає важливою умовою творчої діяльності. Важливу роль у стимулюванні в школярів інтересу до праці відіграють завдання, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь і навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування, пошуку; створення умов для розвитку ситуативного інтересу, який відіграє роль «пускового» механізму в здійсненні діяльності; використання ігрових моментів, що стимулюють прояв самостійності учнів, їх творчих можливостей; розв'язання творчих завдань [Дороз, 2008: с. 9].

Захист фантастичних проєктів. Пізнавальна справа-огляд, під час якої кожна група учасників демонструє підготовлений нею проєкт, де втілено уявлення авторів про одну зі сторін життя в майбутньому і дано відповіді на запитання інших учасників, і намагається якомога переконливіше обґрунтувати свої пропозиції.

Турнір-вікторина – пізнавальна справа-огляд, у якій беруть участь декілька команд, і учасники кожної команди колективно готує запитання та відповіді за обраною темою або за декількома темами.

Турнір знавців – пізнавальна справа-огляд, проводиться декількома колективами, кожен з яких по черзі організує творче змагання (свій тур) між іншими учасниками. Турнір знавців можна проводити в класі або між класними колективами, а також між зведеними командами старших і молодших школярів.

Вільне письмо. Пропонований вид роботи допомагає сконцентрувати власні думки через їх записування без зупинки. Для роботи надається певний час (5–10 хв). Протягом цього часу учень записує свої думки стосовно запропонованої теми, не припиняючи роботи. До уваги не беруться стиль та орфографічні чи пунктуаційні помилки. Суть роботи полягає в тому, що в учнів з'являється можливість зафіксувати свої

емоції, не соромлячись їх. «Вільне письмо» («Письмо для себе», «Есе») варто використовувати на етапі усвідомлення матеріалу та на уроках вивчення ліричних творів і творів філософського змісту.

Збережи останнє слово за мною. Для проведення стратегії «Збережи останнє слово за мною» вчитель або учні попередньо готують запитання. Запитання записують на окремих аркушах, відповіді – на звороті. У подальшій роботі учень, що розпочав обговорення твору чи сформулював запитання, передає естафету обговорення іншому. Після повного обговорення слово повертається до того, хто розпочинав або озвучував запитання; він підбиває підсумок або зачитує свою відповідь. Таким чином, учень отримує право підбити своєрідний підсумок, погодившись із тим, що говорили інші, чи заперечити, доводячи свою думку. Обговорення припиняється.

Пропонована стратегія допомагає учням, не впевненим у собі, до думки яких у колективі не прислухаються, почуватися упевненішими й переконанішими у своєму праві на власну думку. (Стратегія апробована під час реалізації проекту «Читання та письмо для розвитку критичного мислення»).

Згоден/не згоден. Варіант № 1. У різних кутках аудиторії розміщують 4 аркуші паперу з написами: «Згоден», «Частково згоден», «Частково не згоден», «Не згоден». Зачитують твердження, підготовлені учителем (починаючи з найпростішого). Учні займають місце біля обраного аркуша і готуються відстоювати свою позицію. Захист позиції може бути індивідуальним, а може обговорюватися у групі, яка утворилася, і представлений одним із членів групи.

Варіант № 2. Учні залишаються на своїх місцях. Учитель зачитує запитання, які передбачають два варіанти відповіді: Активні та інтерактивні технології. «Згоден» (хто згоден, сидить на місці) та «Не згоден» (хто не згоден – підводиться). 3-поміж тих, хто сидить, і 3-поміж тих, хто підвівся, учитель обирає учнів, які пояснюють свою позицію.

За допомогою *варіанту № 2* можна провести робочу вправу під час розбирання композиції твору, короткої характеристики персонажа чи певної дії (вчинку), також можна використати під час проведення фронтального опитування.

Знайди помилку. Цей прийом можна використовувати як під час індивідуальної роботи, так і під час роботи в парах чи групах. Можливі варіанти:

1) учитель просить знайти в пропонованому тексті помилки. Можна вказати їх кількість. Зазвичай рекомендується зробити 2-3 явні помилки, 2-3 типові та 1 малопомітну;

2) учитель у своєму повідомленні припускається помилок, які слід знайти, або озвучує тексти, у яких явно спотворена інформація, заплутані визначення, порушено послідовність викладу, героям приписуються чужі

вчинки та думки, даються неправильні тлумачення термінів, подій, процесів;

3) для групової роботи: кожна із команд готує заздалегідь текст із помилками з певної теми та пропонує його іншій групі (для економії часу групи отримують тексти, написані на аркушах паперу). Виграє та група, яка краще заховає свої помилки і більше та швидше знайде помилки команди-опонента.

Навмисна помилка – активізує увагу учнів; використовувати його рекомендується на матеріалі, уже відомому учням під час перевірки знань.

Інтелектуальна розминка – це декілька не дуже складних запитань для розмірковування. Основна мета розминки – налаштувати дітей на роботу.

Діаграма Венна – навчальна методика, яку використовують для того, щоб навчити учнів здійснювати порівняльний аналіз з обов'язковим синтезом його результатів. Наприклад, під час вивчення теми «Дієприкметник як особова форма дієслова». Інформацію, що стосується конкретної проблеми, заносять в окреме коло (квадрат). У спільну частину записують інформацію, що є спільною та стосується виділених складових [Пошетун, 2004: с. 182].

Методика взаємних запитань – вид діяльності, який надає учням можливість виступити в ролі вчителя та керувати процесом читання. Учень готує запитання і ставить його учням класу або сусідові по парті. Отримавши відповідь, він погоджується з нею або коригує її. Потім він сам отримує зустрічне запитання і відповідає на нього.

Методика одного речення. Використовується методика для того, щоб прокоментувати епіграф до заняття, якусь цитату, проблему, зробити узагальнення. Таке загальногрупове обговорення дає можливість кожному стисло й швидко висловити свою думку чи позицію. Відповіді не коментують і не оцінюють. Наприкінці учитель робить тільки узагальнення.

Стратегія «Одне слово» використовується для узагальнення опрацьованого матеріалу. Учитель розпочинає речення; учні по черзі додають до нього по одному слову, яке, на їх думку, найточніше відповідає змісту речення [Шевцова, 2004: с. 41].

Орфографічна естафета. Клас об'єднується в декілька груп (залежно від матеріалу, що опрацьовується, рівня підготовленості класу тощо). Кожна група обирає «кур'єра». Аркуш із текстом, обраним учителем для опрацювання (або розділеним на частини за кількістю груп), кріпиться до стіни якнайдалі від груп (можна навіть у коридорі). «Кур'єр» підходить до тексту (кількість «підходів» визначає сам «кур'єр»), читає його, запам'ятовує уривок із нього, повертається до команди і диктує. Перемагає та група, яка завершить роботу швидше та зробить найменшу кількість помилок [Пошетун, 2004: с. 75].

Учителеві треба створити умови для того, щоб учні відрефлексували те, про що дізналися, та запитали себе, що це означає для них, як це змінює їхні попередні уявлення, зрештою, як вони зможуть це використовувати у своїй

подальшій пізнавальній діяльності та в житті. Вони мають також оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу і спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання; порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших та інколи скоригувати певні позиції. Важливим чинником, що впливає на ефективність рефлексії в навчанні, є різноманітність її форм і прийомів, їх відповідність віковим та іншим особливостям дітей.

Висновки. Розкрито перспективи особистісно зорієнтованих технологій в умовах сучасної національної освіти. Обґрунтовано потребу розвитку комунікативних компетенцій учнів через вдосконалення мовленнєвих навичок на уроках української мови. Обрано такі методи навчання, які дозволяють школярам проявити свою активність, здібності, творчість та підвищити власний рівень мовленнєвої компетентності. Найбільш доцільним є використання особистісно зорієнтованих форм роботи, тому що вони розширюють пізнавально-творчі та комунікативні можливості учнів, формують навички самостійної роботи, виховують почуття відповідальності за виконану роботу, встановлюють толерантне та рівноправне партнерство між учнями, створюють атмосферу співпраці та зацікавленості, вільного висловлювання думок. Показником ефективності будь-якої системи навчання є результативність учнів у її різних аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

- Дороз, 2008* – Дороз В. Вивчення української мови // Дивослово. – 2008. – №8. – С.9.
- Пентилюк, 2006* – Пентилюк М., Горюшкіна О., Нікітіна А. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови / М. Пентилюк, О. Горюшкіна, А. Нікітіна // Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови // УМЛШ. – 2006. – №1. – С. 15–20.
- Пехота, 2005* – Пехота О. М., Старєва А. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя / О. М. Пехота, А. М. Старєва // Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя. – Миколаїв, 2005. – 272 с.
- Пометун, 2004* – Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. / О. Пометун, Л. Пироженко // Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К., 2004. – 192 с.
- Сергієнко, 2008* – Сергієнко А. Роль групових технологій у формуванні комунікативних компетенцій старшокласників / А. Сергієнко // Роль групових технологій у формуванні комунікативних компетенцій старшокласників // Дивослово. – 2008. – № 10. – С. 14-18.
- Фасоля, 2004* – Фасоля А. Мета, зміст, технологія уроку / А. Фасоля // Мета, зміст, технологія уроку // Дивослово. – 2004. – № 8.
- Хуторський, 1999* – Хуторський А.В. Методи евристичного навчання / А.В. Хуторський // Методи евристичного навчання // Шкільні технології, № 1-2. 1999. С. 233-243.
- Шевцова, 2004* – Шевцова Л. С. Методика застосування мовленнєво-ситуативних завдань. – Житомир, 2004. – С. 38-44.

REFERENCES

- Doroz, 2008* – Doroz V. Vyvchennya ukrayins'koyi movy // *Dyvoslovo*. – 2008. – №8. – S.9.
- Pentylyuk, 2006* – Pentylyuk M., Horyushkina O., Nikitina A. Kontseptual'ni zasady komunikatyvnoyi metodyky navchannya ukrayins'koyi movy / M. Pentylyuk, O. Horyushkina, A. Nikitina // *Kontseptual'ni zasady komunikatyvnoyi metodyky navchannya ukrayins'koyi movy* // UMLSh. – 2006. – №1. – S. 15–20.
- Pyekhota, 2005* – Pyekhota O. M., Staryeva A. M. Osobystisno oriyentovane navchannya: pidhotovka vchytelya / O. M. Pyekhota, A. M. Staryeva // *Osobystisno oriyentovane navchannya: pidhotovka vchytelya*. – Mykolayiv, 2005. – 272 s.
- Pometun, 2004* – Pometun O., Pyrozhenko L. Suchasnyy urok. Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya. / O. Pometun, L. Pyrozhenko // *Suchasnyy urok. Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya*. – K., 2004. – 192 s.
- Serhiyenko, 2008* – Serhiyenko A. Rol' hrupovykh tekhnolohiy u formuvanni komunikatyvnykh kompetensiy starshoklasnykiv / A. Serhiyenko // *Rol' hrupovykh tekhnolohiy u formuvanni komunikatyvnykh kompetensiy starshoklasnykiv* // *Dyvoslovo*. – 2008. № 10. – S. 14-18.
- Fasolya, 2004* – Fasolya A. Meta, zmist, tekhnolohiya uroku / A. Fasolya // *Meta, zmist, tekhnolohiya uroku* // *Dyvoslovo*. – 2004. – № 8.
- Khutors'kyu, 1999* Khutors'kyu A.V. Metody evrystychnoho navchannya / A. V. Khutors'kyu // *Metody evrystychnoho navchannya* // *Shkil'ni tekhnolohiyi*, № 1-2. – 1999. S. 233-243.
- Shevtsova, 2004* – Shevtsova L. S. Metodyka zastosuvannya movlennyevo-sytuatyvnykh zavdan'. – Zhytomyr, 2004. – S. 38-44.

Надійшла до друку 11.07.2014.

УДК 37.018.1+37.091.2

Лідія Гуцуляк

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї І ШКОЛИ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена розгляду проблеми взаємодії сім'ї та школи як важливого чинника формування та розвитку особистості. Адже школа є основним соціальним інститутом, який реалізує мету загальної середньої освіти, а сім'я – природним середовищем формування та розвитку дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління.

Під взаємодією сім'ї та школи розуміється процес, який забезпечує рівнозначний вплив цих соціальних інститутів один на одного, сприяючи тим самим розвитку кожного з них; це спеціально організований педагогічний процес, базований на взаємозгодженні, взаємно спрямованих діях його учасників задля досягнення спільної мети. На основні аналізу наукової літератури розкрито погляди дослідників на сутність цього процесу (створення сприятливих умов для несуперечливого, різнобічного, ефективного формування та розвитку зростаючої особистості відповідно до її природних здібностей, інтересів, прагнень), визначено його зміст (об'єднання освітніх і виховних можливостей цих соціальних інститутів, коригування освітніх і виховних проблем дитини, інформування батьків про шкільне життя, освітній процес, про можливості, які сім'я може використовувати для освіти своєї дитини, підвищення педагогічних можливостей батьків, розширення їх виховного потенціалу, підготовка батьків до розуміння відносин з дитиною та їхніх проблем), принципи реалізації (єдності виховних цілей та ідеалів кожної сім'ї і суспільства загалом, запровадження системи педагогічних ідей, які є ключовими та актуальними для навчального закладу, взаємоповага учасників взаємодії, дійове співробітництво,